

Jaana Airaksinen & Tuula Ripatti (1999) (toim.): *Rotunaisia ja feminismejä. Nais- ja kehitystutkimuksen risteyskohtia*. Osuuskunta Vastapaino, Tampere, 277 s.

Rotunaisia ja feminismejä -kirjan monimielisen otsikon seurana kirjan kannessa komeilee kuva mustasta naisesta parhaimpaan koloniaaliseen tyyliin pukeutuneena, lierihatussa ja päivänvarjo sylissä. Takakannen kuvassa esiintyy toinen viehkeästi kameralle poseeraava musta nainen, mutta tällä kertaa asuna on hieno afrikkalainen puku. Kun katsoja muistelee niitä afrikkalaisia naisia, joita on tottunut näkemään uutiskuvissa ja Unicef-kalentereissa (onko heitä muualla näkyneenkään?), herää väistämättä kysymys kannen kuvien tarkoituksesta ja ”aitoudesta”: keitä varten nämä kuvat on otettu – oman piirongin päälle asetettavaksi vaiko siirtomaaherrojen postikortteja varten? Onko joillakin afrikkalaisilla naisilla ollut tapana pukeutua näin arkeen tai juhlaan – jos on, miksi emme ole nähneet heidän kuviaan koskaan aiemmin? Ovatko kannen naiset ”rotunaisia” ja missä mielessä? Ovatko vain värilliset naiset rotunaisia vai onko rotunaisia myös valkoisten – värittömien? – naisten joukossa, kuten Lea Laven on laulussaan väittänyt?

Kirjan kannet ovat oiva johdanto representaation politiikkaan, jota kirjassa käsitellään nais- ja kehitystutkimuksen risteyskohdassa eli ns. postkoloniaalisen feminismin kentällä. Kysymys kuuluu: keitä feministiset sanastot ja kuvastot oikein esittävät ja tavoittavatko ne mitään ns. kolmannen maailman naisten elämästä ja kokemuksista? Feministinen itsekritiikki on kuitenkin vain yksi kirjan tavoitteista, ja enemmistö artikkeleista keskittyy tarkastelemaan kolmannen maailman naisia esittäviä ja määritteleviä kuvia ja tekstejä tai heidän toimintaansa. Takakansitekstin mukaan kirjoittajia yhdistää ”halu katsoa toisin, analysoida vallankäyttöä ja edistää vastarinnan mahdollisuuksia”.

Kirja siis lupaa paljon. Kuten usein käy toimitettujen kirjojen kohdalla, jotkut artikkeleista onnistuvat lupausten lunastamisessa toisia paremmin. Kirjan aloittaa Ulla Vuorelan kirjoittama johdanto, jonka jälkeen

kirja jakautuu neljään temaattiseen osaan. Kunkin alaotsikon – Kuvat, Uskonto, Toimijuus, Ruumis – alla on kaksi artikkelia. Kirjan päättää Jyrki Vainosen englannista suomeen kääntämä Chandra Tapalde Mohantyn klassikkoartikkeli ”Lännen silmien alla”, joka ilmestyi ensimmäisen kerran vuonna 1984.

Ulla Vuorela tarkastelee artikkelissaan postkoloniaalisen feminismin syntyä ja kehitystä nais- ja kehitystutkimuksen kohtaamispiisteessä, jossa kohtaavat myös etelä ja pohjoinen, tutkimus ja käytäntö. Vuorela paikantaa postkoloniaalisen feminismin juuret keskusteluun, joka lähti liikkeelle Yhdysvalloissa ”mustan feminismin” nimellä. Kimmokkeena oli värillisten vähemmistönaisten tunne, että valkoisten keskiluokkaisten naisten liikkeet ja tekstit eivät kyenneet sanomaan mitään värillisten naisten olemassaolosta ja ongelmista. Kuten Vuorela toteaa, tästä tunteesta kertovat parhaiten sen ajan kirjojen nimet: esimerkiksi ”*Where do I Enter?*”, ”*Ain't I a Woman?*” tai ”*Sister Outsider*”.

Toisaalta postkoloniaalisen feminismin taustalla on 1970-luvulla YK:n foorumeilla alkanut keskustelu ”naisista ja kehityksestä”, jota voi luonnehtia länsimaisen modernisaatioteorian ja liberaalifeminismin innoittamaksi yritykseksi saada kolmannen maailman naiset mukaan kehitykseen. Tämä tavoitteenasettelu merkitsi niin kulttuuristen, poliittisten kuin kansallisten erojen sivuuttamista eikä jättänyt tilaa kolmannen maailman naisten omille käsityksille siitä, mitä on kehitys. Sitä nousivat kritisoimaan monet naistutkijat niin pohjoisessa kuin etelässäkin; itse asiassa monet heistä eivät kuulu selkeästi kumpaankaan ”leiriin”, sillä he ovat Chandra Tapalde Mohantyn tavoin syntyneet kehitysmaissa mutta työskentelevät länsimaisissa yliopistoissa, useimmiten Yhdysvalloissa.

Vuorela myös referoi artikkelissaan Mohantyn artikkelia ”Lännen silmien alla”, jonka suomennos siis päättää koko kirjan. Mohanty tarkastelee edistykseellisen Zed Pressin 1980-luvun alussa julkaisemia kirjoja ja päätyy toteamaan, että niiden diskurssissa kolmannen maailman naiset tuotetaan monoliittisena kategoriana, jota määrittää yhteinen kokemus alistetusta asemasta ja köyhyydestä. Kolmannen maailman naiset näyttäytyvät ennen kaikkea uhreina, niin miesten kuin siirtomaaprosessin. Mohantyn artikkelia voi oikeutetusti pitää klassikkoartikkelina, niin kuin sitä *Rotunaisia ja feminismejä* -kirjan saatesanoissa nimitetään. Sen jälkeen on kuitenkin kirjoitettu ja keskusteltu yli 15 vuoden ajan, ja onkin erityisen myönteistä, että Vuorela esittelee monia uudempiä tekstejä, joissa asetelmat ovat vähemmän yksinkertaistettuja. Vastakkainasettelu ”sokea ja vallanhimoinen länsimainen feminismi” vs. ”kolmannen maailman naisten todelliset kokemukset” ei nimittäin pitkälle kannu.

Esimerkkeinä uudenlaisista kysymyksenasetteluista voi mainita keskustelun gender-käsitteen hedelmällisyydestä ja strategisesta merkityksestä. Samaan aikaan kun ranskalaisen erfeminismin ajatus biologisen ja sosiaalisen sukupuolen (sex/gender) erottamisen mah-

dottomuudesta valtaa alaa pohjoisessa, tansaniaalaiset naistutkimuksen opiskelijat ottavat erottelun käyttöön uutena ja radikaalina vaihtoehtona. Ei ole olemassa vain yhtä oikeaa tapaa puhua naisista, mutta samat käsitteet voivat olla hyödyllisiä eri konteksteissa eri aikoina. Vuorela tuo esille myös Maria Nzomon, joka korostaa, että vaikka erojen tunnustaminen on tärkeää, universaalit käsitteet voivat olla tarpeen esimerkiksi taistelussa repressiivisiä hallituksia vastaan.

Myös ensimmäisen teema-alueen kaksi artikkelia onnistuvat hyvin pyrkimyksissään hyödyntää postkoloniaalista feminismiä kuvien analysoimiseen. Eila Rantonen tarkastelee kiinnostavasti ”katseen valtaa” sekä sukupuoli- ja rotustereotyyppioita erilaisissa kuvissa aina siirtomaajalta (esim. kannen valokuvat) nykypäivään (esim. elokuva *The Crying Game*). Johtopäätöksissään Rantonen toteaa, että ”länsimainen naistutkimus on ollut sokea rodullistaville ja etnosentrisille esitystavoille”. Tämä on varmasti totta, mutta on syytä huomata, että Rantonen ei itse asiassa analysoi niinkään länsimaisen feminismin naiskuvia, vaan enimmäkseen länsimaisten miesten, erityisesti taiteilijoiden ja mainonnan luomia kuvia. Vastaava horjunta kritiikin kohteen identifioinnissa toistuu myös useissa muissa artikkeleissa. Toisaalta Rantonen myös ehdottaa, että ”länsimaisen katseen” sijasta olisi syytä puhua ”etnosentrisistä ja nationalistisista katseista”, sillä toiseksi tekemistä ja demonisointia esiintyy kaikkialla.

Mari Maasilta käsittelee artikkelissaan (yleensä miesten tekemiä) afrikkalaisia elokuvia suhteessa siihen, miten afrikkalaiset naiskirjailijat ja feministit puhuvat naisista. Näin Maasilta tarjoaa hyvin tuoreen ja monipuolisen näkökulman postkoloniaalisen feminismin kysymykseen siitä, kenellä on oikeus kuvata kolmannen maailman naisia ja miten heitä tulisi kuvata. Maasilta analysoi hienovireisesti afrikkalaisen keskustelun esille nostamia näkökulmia (esim. naisen vaikeneminen voiman osoituksena) ja osoittaa, että vuosien varrella afrikkalaisten elokuvien naiskuvasto on laventunut. Hän käsittelee myös muutoksen syytä sekä elokuvan merkitystä ”kansalaisten iltakouluna” monissa afrikkalaisissa maissa.

Kirjan muut teemaosiot eivät ole aivan yhtä onnistuneita. Osittain tämä johtuu yksittäisten artikkeleiden heikkouksista, mutta kenties enemmän siitä, että ne eivät muodosta kokonaisuuksia vastaavalla tavalla kuin Rantosen ja Maasillan artikkelit. Monien loppupään artikkeleiden kohdalla toimittajien ote olisi saanut olla tiukempi: kirjoittajia olisi pitänyt vaatia miettimään vielä kerran, miten heidän tekstinsä liittyy postkoloniaalisen feminismin kysymyksenasetteluihin. Esimerkiksi Eeva Ollilan ja Meri Koivusalon kehitysmaiden väestöpolitiikkaa koskeva artikkeli on sinänsä asiallinen ja sujuva, mutta sen rooli tässä kirjassa jää hämäräksi. Heidän johtopäätöksensä – kehitysmaiden naisten oikeuksia päättää elämästään ja lapsiensa lukumäärästä ja syntymästä tulee lisätä – on helppo yhtyä, mutta siinä on vaikea nähdä mitään vaikutteita postkoloniaa-

lisen feminismin teemoista. Pikemminkin johtopäätös edustaa tyypillistä liberaalifeminististä argumentaatiota, joka kriitikoiden mukaan esittää kehitysmaiden naiset alistettuina uhreina, joille ”meidän” on annettava lisää oikeuksia (kun he eivät itse niitä pysty ottamaan). Teema-osioiden esittelemät aiheet ovat sinänsä hyvin mielenkiintoisia ja ajankohtaisia: esimerkiksi mainittakoon Susanne Dahlgrenin analyysi islamilaisten ajattelijoiden naiskäsityksistä ja Outi Hakkaraisen teksti meksikolaisten kaupunkilaisnaisten järjestäytymisestä.

Kirjan saatesanoissa mainitaan myös, että ”kirjoittajia yhdistää pyrkimys katsoa ’toisin’ itseään tutkijana, feministinä, aktivistina”. Tällaista pohdintaa teksteistä ei kuitenkaan löydy lukuun ottamatta Märta Salokosken artikkelia, joka päättää suomalaiskirjoittajien osuuden. Artikkelin otsikossa yhdistyvät sanat naiseus, ruumiillisuus ja tieto. Sen pohjana ovat keskustelut, joita käytiin eri maita, kulttuureja ja tieteenaloja edustavien tutkijanaisten ryhmässä 1990-luvun alkupuolella. Lähtökohta on siis lupaava, mutta uusien näkökulmien sijasta artikkeli lujittaa vanhoja asetelmia, joissa vastakkain ovat hegemoniaan pyrkivä valkoinen feminismi ja kehitysmaiden naiset. Keskusteluryhmän ehdotukset, joihin kuuluu mm. tieteellisen objektiivisuuden ja individualismin hylkääminen sekä luonnon ja (kehitysmaiden) naisten tiedon arvostaminen, ovat kenties olleet uusia ajatuksia vielä 1970-luvulla, mutta kuulostavat tänään hyvin naiveilta: (postkoloniaalinen) feministinen tutkimuskirjallisuus tarjoaa aineksia paljon hienosyisempään analyysiin. Tämän kirjallisuuden hyödyntämisen sijasta Salokoski rakentaa feminististä agenda, jossa naiseus idealisoidaan ”vahvaksi, luovaksi, kulttuurista ja luontoa suojelevaksi voimaksi” – aivan kuten tehtiin (länsimaisessa) radikaalifeministisessä liikkeessä. Mihän jäivät naisten väliset erot, kulttuurinen itsereflektio ja Sandra Hardingin aloittama keskustelu feministisen epistemologian mahdollisuudesta ja mahdottomuudesta?

Salovaaran teksti johdattaa kuitenkin tärkeään kysymykseen, joka koskee postkoloniaalisen feminismin mahdollisuutta – ja halukkuutta – rakentaa uusia naiskuvia eikä vain purkaa entisiä. Tähän kirjassa ei juurikaan oteta kantaa, vaikka alkulehdille painettu lainaus Judith Butlerilta siihen kannustaakin: ”Samastumismallien horjuttaminen on minulle tärkeää, ja olen sitä mieltä, että se saattaa lopulta mahdollistaa uudenlaisen poliittisen solidaarisuuden linjanvetoja.”

Butlerin näkemystä olisi kenties voinut pohtia ja konkretisoida päätösluvussa, jonka paikan kirjassa ottaa Chandra Tapalde Mohantyn klassikkoartikkeli. Juuri tämän tekstin painava paikka herättää epäilyksiä: pitäisikö esimerkiksi tulkita niin, että lukijan on vielä päälle päätteeksi syytä miettiä suomalaisartikkelit läpi Mohantyn kritiikin kautta, jos ne vaikka olisivat sortuneet samoihin sudenkuoppiin kuin Mohantyn tarkastelemat anglo-amerikkalaiset tekstit? Tämä tietysti voisi olla hyödyllinen harjoitus, mutta olisin mielelläni luenut, miten kirjan kirjoittajat ja toimittajat itse arvioi-

vat onnistumistaan Mohantyn huomioiden valossa. Toisaalta Mohantyn tekstin kanonisoimista tulee varoa; kuten kirjan otsikko muistuttaa, feminismejä on joka lähtöön, ja siksi jumittuminen 1970- ja 1980-lukujen länsimaisen feminismin kritiikkiin voi olla karhunpalvelus. Omien lähtökohtien problematisoinnin tarpeellisuutta ei ole syytä väheksyä, mutta on syytä miettiä, onko katseen suuntaaminen itseen jälleen yksi tapa vaientaa muut. *Rotunaisia ja feminismejä* -kirja tarjoaa onneksi paljon muutakin, ja siksi sitä voi pitää hyvänä avauksena suomenkieliselle keskustelulle nais- ja kehitystutkimuksen yhtymäkohdista ja tavoitteista.

JOHANNA HAKALA